

Kes need jäljed siia jättis, kes neid jälgi mööda käis?

Kalamehe kvartali jäljed

Alguspunkt – kus iganes

Tere. Mul on nii hea meel Sa oled koos minuga siia jõudnud, mis vist omakorda tähendab seda, et Sul on jalutamise tuju? Noh, mõnikord ju lihtsalt on selline tunne, et tahaks ringi lonkida ja mõelda sellele mis on olnud ja sellele mis tuleb. Eriti oma kodu ümbruses, kus käid justkui iga päev - tuled õhtuti poekotid käe otsas ja lähed hommikuti värskes kohvimaitses suus. Tead.. pole vaja seletada, et miks sa just nüüd ja praegu minema tahad hakata, või mis sind siia tõi. Ma küsin ainult, et kas võib ma saadan sind sellel jalutuskäigul?

1. Suur-Jõe 10/12 – Pärnu õlletehas

Nonii. Olemegi jõudnud meie esimesse punkti. Hetkel seisavad sinu ees küll vaid müürid ja väravad ja trellitatud aknad, aga tegelikult seisad sa Pärnu tööstusajaloo ühe kõige vägevama mälestuse kõrval, mis asub endise Riia eeslinna ehk tänapäevase Kalamehe kvartali ja kesklinna piiril. Ma annan Sulle vihje, mis pärineb ühest ajaleheuudisest, mis juba rohkem kui 30 aastat tagasi niimoodi kuulutas: „Pärnu õlu ei ole enam

Foto internetist

soolane! Põhjus on lihtne: õlletehase puurkaevu enam merevesi ei tungi.“

No see vihje oli päris otsene ja ilmselt tabasid isegi ära, et seisad hetkel Pärnu õlletehase lähel, sest just siia ostis 1879. aastal kohaliku sepa poeg Eduard Bliebernicht 5500 hõberubla eest krundi ja ehitas vanast rauavalukuurist pruulikoja.

Perekonnaäriks see kuni sõjani

jäigi ja Pärnu õlu sai tuntud kaugemalgi. Muide, Eduard oli ka Pärnu esimese muuseumi asutaja ja direktor ning kuuldavasti ostis ta jõekaldast välja tulnud mälestisi kokku just õlle eest, mis tal tehase omanikuna niisama käes oli. Aga hoopis põnevam lugu oli see, et esimese maailmasõja hakul sunniti tehas seisma panema, aga kuna kääriv õlu mitte tehasemasinatele hea ei olnud, ei jäänudki töötajatel muud üle, kui juba olemasolev õllevaru jõkke lasta. Kalamehed aga teadsid veel aastaid rääkida, et sellel päeval püütud kalu süües olid nii mõnedki mehed purju jäänud.

Lisaks seisab õlletehase naabruses, vaata, seal natuke eemal, kus paistab roosas halluses teine tehasekompleks, endine Cibuse leivakombinaat, mis alustas tööd juba 1914. aastal ja oli eriline seetõttu, et kompleksi oli ehitatud töötajate jaoks duširuumid, mida mujal ei olnud. 1935. aastal polnud duširuumidest ja nendes asuvast duššidest aga midagi kasu, kui tehase jahuveski täielikult tules hävis, kuna pritsimehi kimbutas tükk aega veepuudus.

Üleüldiselt võib sellest piirkonnast rääkida kui tööstuslinna Pärnu südamest, sest just need tänavad jäid jalgade alla tuhandetele töölistele, kes siin erinevates vabrikutes oma igapäevaleiba teenisid ning tööliselamutes abiellusid, lapsi said, talveks räime soolasid ja oma elu lõpul siit natuke eemale Alevi kalmistule maetud said. Aga et jalad külmetama ei hakkaks ja tempo ei raueks, kõnnime mööda neid tänavaid pisut edasi.

2. Suur-Jõe 13 – Suur-Jõe tänava raudtee

Kas Sa tunned end kuidagi teisiti? On siin tänaval justkui rohkem energiat, kui paljudel teistel, kust enne siia jõudmist läbi kõmpisid? Võib-olla on see nii, sest seisad hetkel vanal Pärnu peatänaval, mida mööda jooksis linna kõige olulisem tee - raudtee, mis tuli Riia poolt ja lõppes praeguse bussijaama vahetus läheduses. Võib öelda, et sa seisad hetkel konkreetselt raudtee peal.

Meenutab hetkel 80-dates
Õie:

„Mul olid sugulased Uulu
pool ja iga sügis sai ikka
kardulast võtmas käia.
Läksime küll tihti hobusega,
aga tagasi sai ikka rongiga
tulla. Teadsin juba siis kui
Rotikülla jõudsim, et nüüd

Foto internetist

hakkab rong kiirust maha võtma ja on mõistlik Liiva nurga peal maha
hüpata, et mitte pärast kesklinnast tagasi kõndida. Ühel sügisel oli jälle
selline plaan, aga ma ei olnud märganud, et tädi kaasapandud kartulikott
oli ühelt poolt korralikult läbi nõelumata ja nii kui jõudsim Liiva tänava
kanti ja ma rongi pealt maha hüppasin, oli terve maa ja ilm kartuleid täis,
kuna kott oli hüppamise peal rebenenud.“

Muide, raudtee sai enese alla linna käest maad täpselt nii palju, kui suure
jupi Raudtee seltsi töötajad vana kasutuks jäänud vallikraavi täis jõudsid
ajada, Vallikäär jäeti küll lahti, et seda talvesadamana kasutada, aga
ülejäanud vallikraav aeti täis. Sellele vanale vallikraavi pinnasele rajatigi
kesklinnas esimene raudteejaam, mis asus praeguse bussijaama kõrval.
Viimane rong väljus kesklinnast aga nii hilja kui alles 1971. aastal.
Võrdluseks võib öelda, et vaid mõni aasta varem oldi hakatud planeerima
mitte siit väga kaugemale jäävat Mai ja Papiniidu elamurajooni. Oled sa
mõnikord mõelnud kui palju sinu eluajal linnapildis muutunud on?
Millised hooned on maha lammutatud ja millised juurde ehitatud? Milline
oli linn näiteks Sinu vanaema lapsepõlves? Tõenäoliselt liiguti sel ajal just
nimelt hobusega ja näiteks Riia maantee ei olnud veel asfaltkatte all ning
näiteks Raeküla linnaosa tuntigi Rotiküla nime all nagu sellest rääkis ka
Õie.

3. Kalamehe 2 – Sõjaväekasarmu

Ma ei tea kuidas täna ilm on, aga kui tuul on õigelt poolt ja ninaga just õiget moodi õhku nuusutada, võib siin maja suures siiani sõjaväesaabaste viksihaisu ja püssirohulõhna tunda. Maja, mis on suurema osa oma olemas olemise

Foto internetist

aja just teeninud kui sõjaväekasarmu on nüüdseks küll leidnud märksa rahulikuma rolli kortermajana. Muide munakivid, mille peal Sa hetkel seisad, on siin sellel kujul samuti just sellest ajast, kui siin tegevus alles marsisammul toimus. Alles mõnda aega tagasi tunti seda kohta kui Kalamehe sõjaväelinnakut ja kasarmu juures asusid veel mitu just sõjaväele kuulunud hoonet. Samuti on siin saanud sõjavangide laager ning näiteks on siia paigutatud mitukümmet patsienti, kui Pärnu esimene haigla maha põles, aga sellest alles mõne aja pärast. Mitmed ümberkaudsed väidavad, et siin kandis pidavat koledasti kummitama, aga tuntumad Pärnu selgeltnägijad olevat selle kaheksakümnendatel ümber lükanud. Kalamehe tänav on aga endiselt üks selle kandi vanimaid tänavaid ja justkui nüüdse Kalamehe kvartali peatänav.

4. Sillutise 1 – Pärnu vangla

Endist Pärnu vanglat teab vist iga siin kandis ringi liikunud huviline. Suleti vangla ju alles ka 2007. aastal, seega mitte üldse nii ammu. Võib-olla uudis on aga see, et vangla ehitati algselt 1861. aastal hoopis hullumajaks ja alles hiljem kujunes sellest just kinnimaja. Muidugi ei ole mitte kõik vanglakompleksi koonevad hooned nii vanad, kui selle kõige vanemad kongid. Näiteks paaridele ja vast-abiellunutele mõeldud peretoad said valmis alles mõned aastad enne vangla sulgemist. Nimelt abielusid sõlmiti vangla viimaste aastakümnete jooksul igal aastal viie ringis ja

Foto internetist

pärast abiellumist oli noorpaaril võimalik koos peretubades mesinädalaid nautida kolm päeva.

Aga istunud on nii Pärnu vanglas kui ka vangla eraldi osana toimunud Beti viljaaidas Vana-Sauga tänaval väga erinevaid inimesi - istunud on mõrvarid, roimarid, aga ka hoopis poliitvangid nagu näiteks

holokausti ajal kinni peetud juudid. On istunud mehi ja on istunud naisi, on istunud väga vanu inimesi, aga ka noorukeid. Võib-olla kõige kuulsamad vangid viimasest perioodist olid elukutseline metsavend Ülo Voitka, kes jõudis vanglas istuda vaid poolteist aastat ehk pool talle määratud karistusest ja Avo Viiol, kes riigirahaga kasiinot külastas. Üks viimaseid põgenemisi vanglast toimus aga 1999. aastal, kui põgenema said retsidivisti- ja psühhopaadikalduvusega Jaanus Kibuvits ja Aleksei Lesnikov. Esimene oli tapmise eest vangi mõistetud kahekümne kaheks aastaks, teine vangimajast sisse-välja käinud juba lapsepõlvest peale. Valvurid märkasid põgenemiskatset juba siis, kui mehed üle aia ronisid ja nende suunas tulistati küll hoiatuslaske, kuid vangid said siiski põgenema ning putkasid lähedalasuvasse majja. Pool tundi hiljem saadi nad küll kätte ning neil ei jäänud üle muud, kui juba olemasolevale karistusele lisatud vangiaeg vastu võtta.

Alates 2007. aastast pole aga vangla müüridel kõndinud tunnimehi ega vanglalaos siiani seisvates jalgpallivormides sporti teinud ükski vang. Küll aga on vanade vangikongide seintel alles alasti eevatütarde fotod ning laual mängukaartid.

5. Sillutise 4 – Pärnu haigla

Piisabki vanglale selg keerata ja avaneb vaade vanale Pärnu haiglale. 19. sajandi järgi seisad sa muide Plaastri tänaval, mis sai nime niinimetatud Rootsi plaastri ehk kipsi järgi. Alles hiljem nimetati segaduse tõttu

Plaastrit tänava ümber Sillutise tänavaks. Aga Pärnu haigla ei ole alati selline välja näinud. See hoone mis sinu ees kõrgub valmis 1910. aastal, enne seda asus siin märksa väiksem puithoone, mis samal aastal maha põles. Mäletad, rääkisid Kalamehe tänava kasarmu juures, et sinna toodi haiged? No vot, sellest samast põlengust jutt ongi. Igal juhul otsustati pärast põlengut, et tuleb ehitada uus, 50-kohaline, haigla millel oleks tsentraalne küttesüsteem ja väiksem tuleoht. Lisaks ehitati haiglasse vangla tarbeks kaks tuba, et just kinnipeetavaid ravida, samuti sai haigla varsti lisa pargi näol, mis haiglat oma uinavas seisus tänagi ümbritseb - igal sügisel valmivad õunad ning vanad tikri- ja sõstrapõõsad võitlevad kassitapuga, et oma saak valmis küpsetada. Sööjaid aga enam ei ole.

Lisaks näed haigla kõrval 1912. aastast pärit kabelit ja surnukuuri, kuhu juurde ehitati ka desinfektsioonikamber ning selle kõrval on omakorda nakkushaigla ning nakkushaigla kõrval hoone, mida kasutati suguhaigete ravimiseks. Muide, patsientide sõnul jõuti alles seitsmekümnendatel selleni, et nakkushaigla ja emaduspalatite voodipesu ei tohiks pesta ühes suures pesutünnis, kuna tihti ei tapa pisikuid ka tulikum seebivesi ja selle tulemusena jäid haigeks mitmed beebid. Hoolimata ajutistest tagasilöökidest on aga teada, et näiteks tuli Pärnu haigla viimasel kolmekümne viiel tegutsemisaastal ilmale ligikaudu 24 000 inimest. Ma küll ei tea, et kust Sina pärit oled, aga kui näiteks Pärnust, siis oled Sa tõenäoliselt just nimelt siin majas sündinud, seega vaatab Sulle vastu Sinu sünni kodu, millest ei ole ilmselt mälestusi sinul, küll aga sinu emal.

Foto internetist

6. Liiva 8d – Liiva ühikas

Foto internetist

See Sinu ees seisev maja on üks vähestest hoonetest Kalamehe kandis, millel on kurikuulus olevik ja minevik. Tegemist on Liiva ühiselamuga, mis pakub varjupaika neile, kes erinevatel põhjustel elu hammasrataste vahele on jäänud. Ehitatud on maja küll Pärnu kalakombinaadi tehase ühiselamuna, mille ruumid üüriti välja

kombinaadi töölistele. Ka toimetas hoone Liiva tänava keskusena, kuna just selle maja koridorides asus telefon, mille abil oli küll võimalik vaid Pärnu piires helistada, kaugekõne jaoks pidi siiski natuke kehavaeva nägema ja kesklinna postimajja kõmpima. Samuti toimetasid ühiselamu köögid justkui avaliku turuplatsina, sest ümberkaudsete elanike sõnul oli köögis alati keegi kes suvel näiteks värskete maasikate vastu huvi ilmutas või endale talveks mõne kartulikoti soetas.

Alles hiljem, riigi taasiseseisvumise kanti, hakkas ühiselamus kord käest ära minema, sest ühiselamust sai sotsiaalmaja. Akendest hakkas välja lendama tooli ja laudu ning koridor sai endale ööseks turvamehe, kes korda üritas säilitada, kuid alalist korda pole siiski saavutatud. Maja on saanud osa metanoolitragöödiast, samuti on aadress Liiva tänav 8d selge politseinikele, kellel eriti siia asju just pensioni- ja toetusepäevade paiku. Samas ei ole mitte kõik majaelanikud seadusega pahuksis ning siin kasvanud lapsed on läinud ka näiteks ülikooli arstiteadust õppima ning pärast seda just Pärnu uues haiglas tööd leidnud.

7. Liiva 1 – vana paadisadam / Conze alune

Oleme jõudnud oma jalutuskäigu viimasesse punkti. Oleme komanud mitmeid Kalamehe kandiga seotud lugusid ja oleme aimu saanud nendest inimestest, kes enne meid siin ringi astusid ja oma igapäevatoimetusi

tegid. Nüüd oleme aga jõudnud Liiva tänava lõppu, mis oli veel 20. sajandi jooksul tuntud kui Conze alune ja seda seetõttu, et jõe läheduses toimetanud tööstused ning muud asutused kuulusid Saksamaal pärit Conrad Conzele, kes asus Pärnusse umbes 1813. aastal. Täpselt siin samas, kus Sinu jalad praegu sammuvad, on asunud nii takutehas, õlletehas, samuti aga näiteks keraamikatehas, kus valmisid enamus Pärnus kasutusel olevaid ahjupotte, millest suur osa on veel Pärnu kodudes alles tänapäevalgi. Oluline on aga see, et Liiva tänava ots oli kasutusel kui sadam, kus sildusid nii suuremad laevad, aga kus töötas ka ettevõtja Ollino, kes inimesi paatidega teisele kaldadele viis, kui need näiteks Niidumetsa tahtsid minna, näiteks peeti jaanipäevu just Niidumetsa aasadel. Hiljem, 1926. aastal toodi Liiva tänava otsa ehk siia samma aga ujuvsild, mida mööda sai lihtsalt üle jõe kõndida ja sellega kadus paadiliiklus.

Nüüdseks on aga enamus hooneid, mis siin aastakümneid seisid, kadunud.

Foto internetist

1. Suur-Jõe 10/12 – Pärnu õlletehas
2. Suur-Jõe 13 – Suur-Jõe tn raudtee
3. Kalamehe 2 – Sõjaväekasarmu
4. Sillutise 1 – Pärnu vangla
5. Sillutise 4 – Pärnu haigla
6. Liiva 8d – Liiva ühikas
7. Liiva 1 – vana paadisadam/Conze alune

Kaardipõhjiana on kasutatud Delfi kaarti

Leia Kalamehe kvartali jäljed www.raekyavanakool.ee/jaljed või

